

ובשלמא לדרכו של הגאון נודע ביהודה ז"ל יש אופן לבאר דברי חז"ל בתרגום זה, אבל לחולקים והאוסרים בכל גוונא "הן קלף שלהן, הן תיק שלהן, הן חוטיין, הן רצועות", וכנ"ל, לכאורה תקשי ואיך נפרש לדברי רז"ל בתרגום דלעיל, ועיין.

כתוב להדיא בתרגומם שם וכנ"ל, וכאשר דרשו רז"ל מקרא זה של וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך אלו **תפילין** שבראש, עיין ברכות (ו' סע"א) ובחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ט') עיין שם וצרף לכאן ודוק היטב.

סימן כח.

בענין שלל עמלק אסור בהנאה

שבט תשל"ז.

תתבאר בעזה"י בסימן הבא, ועיין גם בפירוש מנות הלוי שם, ובפירוש הרב אלשיך שם.

ומצאתי בס"ד לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (י"ז ט"ז): "כי יד על כס יה, יאמר כי השי"ת משביע לְכָל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שישב על כסא מלכות ^{אוצר החכמה} שיעשה מלחמה לה' בעמלק, באר כי המלחמה והשלל הכל יהיה אסור בהנאה, ויהיה הכל לה' לא לבני אדם, ומפני זה בא העונש לשאול, ומדורו של שאול עד דורו של מרדכי, וידע מרדכי כי שאול זקנו נענש בעונש גדול, והיה עונשו מדה כנגד מדה, כי תלה הכתוב שלמות הכסא בנקמת עמלק, והוא לא נזהר בנקמתו, ועל כן נענש שאבד השם והכסא, כי לא נשאר לשאול שם אחריו, אלא נהרג הוא, ויהונתן בנו עמו, ונפל כסא מלכותו, ומפני זה נזהר מרדכי בדבר שלא ליהנות משלל המן שהיה מזרע עמלק, כענין שכתוב בפורענות המן **ובבזה לא שלחו את ידם**, לפי שהתורה הזהירה בכך תמחה את זכר עמלק, וכן מצינו לעתיד המלחמה והשלל הכל לה' שנאמר והחרמתי לה' בצעם וחילם לאדון כל הארץ".

אסתר (ט' ו'): "ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש, ואת פרשנדתא ואת דלפון, וגו', עשרת בני המן בן המדתא צורר היהודים הרגו, **ובבזה לא שלחו את ידם**".

ועוד שם (פסוק ט"ו): "ויקהלו היהודים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר, ויהרגו בשושן שלש מאות איש, **ובבזה לא שלחו את ידם**, ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמוד על נפשם ונוח מאויביהם והרוג בשונאיהם, חמשה ושבעים אלף, **ובבזה לא שלחו את ידם**" וגו'.

הרי לנו שמרדכי ואסתר כותבי מגילת אסתר, חזרו והדגישו **שלש פעמים** ענין זה שבני ישראל, הן בשושן הבירה, והן בכל מקומות מלכות אחשורוש, על אף שהרגו את שונאיהם, מכל מקום **בבזה לא שלחו את ידם** וכנ"ל, והדגשה זו אומרת דרשני.

ורש"י ז"ל (שם פסוק ט') פירש: "ובבזה לא שלחו את ידם, שלא יתן המלך עין צרה בממוץ". והראב"ע ז"ל שם כתב: "ובבזה לא שלחו ידם, גם זאת עצה טובה שהיתה הבזה לאוצרות המלך לרצותו", **ושיטת רש"י** ז"ל

עוד מצאתי לרבינו איש האלקים הרמ"ע מפאנו זצ"ל בספר מעין גנים (די"ב רע"ג) שכה כתב: "ובבזה לא שלחו את ידם - לתקן המעוות של שאול, ועוד דכתיב מלחמה לה' בעמלק, רמז שכולה לה', ואין לנו חלק בבזה כלום, והיינו מניין להמן מן התורה" עכ"ל. ^{[והשוה לדברי רבינו בחיי ז"ל].}

ובפירוש הרלב"ג לספר שמואל א' (ט"ו ו') ^{אוצר החכמה} מצאתי שכתב: "וידמה שהכוונה בהחרמת עמלק שצוה השי"ת שלא יהנו ישראל כלל מנכסיהם, להעיר כי הכוונה האלהית היתה בזה ללקיחת הנקמה ממה שעשה עמלק לישראל בדרך בצאתם ממצרים אשר זנב בהם כל הנחשלים אחריהם, למען ייראו הבאים מעשות כדבר הרע הזה, ולא היתה הכונה בזאת המלחמה לקחת שללם וליהנות מנכסיהם, וכאשר פשטו שאול וישראל ידיהם בשלל, הראו כי לא היתה כוונתם בזה לנקמה אך להועיל לעצמם, וזה היה הפך הכוונה האלהית, וידמה שלזאת הסבה בעינה נשמרו ישראל בימי מרדכי ואסתר משלוח ידם בבזת אויביהם, שהיו מעמלק, כמו שספר ובבזה לא שלחו את ידם" עכ"ל.

ובהיותי בזה עוד מצאתי בס"ד לחד מתקיפי בני המערב הקדמונים, מר ניהו רבה רבינו וידאל צרפתי ז"ל בספרו על התורה צוף דבש, בביאורו למגילת אסתר (הנקרא מגילת סתרים דל"א ע"ב דפוס אמשטרדם שנת תע"ח) על הפסוק עשרת בני המן בן המדתא הרגו: "ואמר ובבזה לא שלחו ידם, שלא נאמר בעבור שהיה דבר מועט, שהרי עשר בני המן הזלים זהב מכיס, האמונים עלי תולע, ואף כי היו בני המן העשיר הגדול, עם כל זה לא שלחו ידיהם בבזה, והטעם לזה שהיו בני עמלק, והתורה אמרה מחה תמחה את זכר עמלק, ואמרו ז"ל שלא יאמרו שור זה של עמלק, חמור זה של עמלק,

לזה לא שלחו ידם בבזה שלא יבואו לידי חטא, ולמדו כן מאשר מצאנו בתורה וישמע הכנעני מלך ערד וילחם בישראל, וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון נתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם, ואמרו במדרש רבה שעמלק היה וכו', ומזה הטעם היה כדי שלא ישלחו ידם בבזה החרימו עריהם ולא נהנו מהם כלום, ומזה למדו וכן עשו כאן, יען היה עמלק לא שלחו ידם בבזה" עכ"ל. [ועל רבינו וידאל ז"ל עיין מה שרמזתי בחיבורי יד סופר ח"ב (דף ק"ב) וצרף לכאן].

ומבואר באר היטב שהטעם שישראל לא שלחו את ידם בבזה, היה משום איסור ההנאה משלל עמלק, וכדכתבו להדיא רבינו בחיי והרלב"ג ורבינו וידאל ז"ל ועיין בארוכה בספר מנות הלוי אסתר שם.

ולפירוש זה דרכינו בחיי ז"ל יש ראייה ברורה, צא ובדוק וראה שבכל אותם שלש מקומות הנ"ל שמבואר שישראל לא שלחו ידם בבזה, מתרגם תרגום ראשון דמגילת אסתר דמדובר בעמלקים עיין בו.

וביאור הדבר שהיה קשה לו לבעל תרגום ראשון מדוע אכן ישראל לא שלחו ידם בבזה, ואדרבה ואכלתם את אויבכם, והאכלתיך בשר ושלל מוניך כתיב, ומדוע לא יהנו מהשלל, ולכן אמר דמדובר בבני עמלק ששללם אסור בהנאה, ומכאן מקור טהור נפתח לדברות רבינו בחיי הנ"ל ודוק היטב. [ועיין לקמן מה שהוספנו דברים בס"ד].

והא דשלל עמלק אסור בהנאה, מצינו כן להדיא, דהנה בספר שמות (י"ז י"ד) כתוב: "כי מחה אמחה את זכר עמלק וגו' ויאמר כי יד על כס יד מלחמה לה' בעמלק מדור דור".

ובמכילתא שם: "נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו, אם אניח נין ונכד של עמלק

תחת מפרס כל השמים שלא יאמרו גמל זה של עמלק."

ובן מבואר עוד במכילתא דרשב"י (ס"פ בשלח): "שלא יאמרו גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק, אילן זה של עמלק", והובא שם במדרש הגדול שמות (דף שד"מ) עיין שם.

ובמדרש שוחר טוב הוא מדרש תהלים (פ"ט ס"י): "תני בשם רבי אליעזר שבועה נשבע הקב"ה בכסא כבודו שלא להשאיר זרעו של עמלק תחת כל השמים, לא נין ולא נכד בעמו שנאמר תמחה את זכר עמלק, שלא יאמרו אילן זה של עמלק, גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק, הוא שנאמר אבד זכרם המה", ועיין בהערות שם, וכן הוא בילקוט שמעוני תהלים (שם רמז תרמ"ג), ובילקוט המכירי תהלים שם (פ"ט ס"ב) ע"ש.

וכזאת במדרש איכה רבה (סוף פ"ג): "מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים, שלא יאמרו אילן זה של עמלק, גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק", ובמדרש איכה רבתי מכתב יד (פ"ג ס"ו ד"ע ע"ב) הוסיפו שיש לאבד אף דקל של עמלק, ועיין גם בספר גנזי מדרש (דף קמ"ט ובש"ג) ודוק.

והא דנקטו חז"ל במדרש איכה רבתי דקל של עמלק וכנ"ל, יובן היטב בס"ד לפי מה שכתב הרשב"ם ז"ל דאין דקל מתקיים יותר מארבע וחמש שנים, והשמיעונו רז"ל דאף באילן דמיתתו קרובה תוך שנים מספר, גם כן צריך לאבדו שלא יזכר שם עמלק, ואין צריך לומר לפי ר"ת ז"ל שדעתו דדקל מתקיים הרבה שנים, עיין תוספות כתובות (ע"ט א' ד"ה דקלי וש"ג), ודוק היטב.

ובמכילתא (ס"פ בשלח הוצאת רחש"ה דף קפ"ו) הובאה גירסא מכתב יד: "נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו אם אניח נין ונכד של

עמלק תחת מפרס כל השמים, שלא יאמרו נין ונכד גמל סוס ופרד וחמור, וכל דבר לעמלק" ע"ש.

ובספר חיי אדם (כלל קנ"ה ס"ב) פסק לדינא וכה כתב: "מצות עשה מן התורה לזכור מעשה עמלק, ולשנוא אותו שנאה קבועה בלב, עד שאם היה באפשר למחות אותו מן העולם, שלא ישאר ממנו שום זכר, בין אדם ובין בהמה וכליו ומטלטליו, שלא יזכר שמו לומר שזה הוא מעמלק".

מבואר באר היטב שאין להשאיר שום זכר של עמלק, לא אילן ולא "כל דבר מעמלק" ומשמע אף מן הדוממים, מטלטלים וכיוצא בזה, ויתכן שכאן שורש ההגדה שהובאה בספר ארחות חיים העתיקה מרן ז"ל בבית יוסף או"ח (סימן תר"צ ד"ה כתב בא"ח): "כתב בארחות חיים כשמזכיר הקורא שם המן ובניו, מנקשים התינוקות באבנים או בלוחות עץ שבידם, וכתוב בהם שם המן ובניו ועל ידי הניקוש הם נמחקים, ולמנהג הזה יש שורש בהגדה דאמרינן כי מחה אמחה את זכר עמלק אפילו מעל העצים ומעל האבנים", ועיין.

הרי מבואר שהוא דין בכל שלל וקניני עמלק שטעונים ביעור וכליה ואסורים בהנאה, ולא רק בהמות, אלא הוא הדין אילנות וכל דבר כלשון המכילתא כתב יד כנ"ל, ורבינו בעל הטורים ז"ל שמות (י"ז י"ד) כתב: "אמחה, שנים במסורה, הכא, ואידך במבול אמחה את האדם, מה התם נמחו כל אשר בארץ, אף עמלק צריכין למחותו שלא ישאר לו שום זכר", ופשוטו כשם שבמבול נימוח הכל, בעלי חיים, הבתים, והמטלטלים וכו', כן צריך לעשות עם עמלק למחות הכל בהמות, בתים, שלל וכו' ודוק.

והיום י"א אדר יום הילולא של גאון עוזינו החיד"א זצ"ל, והייתי לומד בספריו וכידוע שכן ראוי לעשות, וכמו שהבאתי

בחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ז, וסימן קמ"ג), וראיתי לו בספרו דברים אחדים (דרוש כ"ד דקכ"ו ע"א) שעמד ליישב דברי הרמב"ם ז"ל שמקבלין גרים מעמלק, וכה כתב: "והרמב"ם סובר דאיעקרא במכילתא במחלוקת היא שנויה, דרבי אלעזר המודעי דאמר שם נשבע הקב"ה שלא להשאיר זכר מעמלק גמל זה של עמלק וכו', חולק על רבי אליעזר [במכילתא שם שהשבועה שהקב"ה נשבע היתה שאין מקבלים גרים מעמלק], ורבי אלעזר המודעי סובר שהשבועה היתה לכך [ששלל עמלק אסור בהנאה], ולא שלא יקבלו גרים מעמלק רק מאומות העולם כסברת רבי אליעזר, ופסק הרמב"ם כרבי אלעזר המודעי" ודפח"ח.

אבל בענייני תמה אני על עצמי, היכן ראה גאון עוזינו החיד"א ז"ל שהרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול פסק **כרבי אלעזר המודעי ששלל עמלק טעון איבוד וכליה**, ואדרבה רבינו יוסף גאון ז"ל בספר מנחת חינוך (מצוה תר"ד) העיר וכתב: "ועיין ברש"י בפירושו לחומש כאן שפירש תמחה את זכר עמלק מאיש ועד אשה ועולל ויונק משור ועד שה, שלא יהיה עמלק נזכר וכו', ודבר זה דאף הבהמה צריך להרוג, אינו מבואר ברמב"ם ובחינוך, ואיני יודע מהיכן הוציא רש"י דבר זה, ובספרי כאן לא ראיתי זה, ומעשה דשאל אין ראיה, דהקב"ה צוה לו אז על ידי שמואל, אבל שתהיה מצוה לדורות לא

שמענו וצ"ע" עכ"ל
אוצר החכמה

וכזאת כתב הגאון מנחת חינוך ז"ל בהגהותיו על הרמב"ם הלכות מלכים (פ"ו ה"ד): "רש"י דברים (ס"פ תצא) מביא דבעמלק מחוייבים למחות אף הבהמות, ובודאי מצא באיזה מקום, ורבינו הרמב"ם לא הביא זה, וכעת לא ידעתי מוצא דין זה", ועיין שם בהגהות הרב המביא לבית הדפוס מה שכתב והוסיף בזה.

ומצאתי בחידושים המיוחסים לר"ן ז"ל לסנהדרין (מ"ג ב') גבי עכן שמעל בארבעה חרמין שהביא בשם הר"א אב"ד ז"ל שמצא במדרש בראשית רבה ארבעה חרמים מעל עכן מבניו של זרח, האחד שלקח מחרמו של עמלק בימי משה כדכתיב בשמואל והכית את עמלק והחרמת את כל אשר לו", ולכאורה מתבאר דהוא דין כללי לדורות שלא ליהנות משלל עמלק, והוראת שמואל לשאול לא היתה להוראת שעה לזמנו, שהרי אף בזמן משה נהגה הלכה זו, ועיין במרגליות הים סנהדרין (שם אות ט"ו), ועיין.

ובאמת מקור דברי רש"י ז"ל בדברות חז"ל נמצא במכילתא (ס"פ בשלח) ובשאר המדרשים, וכמובא בדברינו דלעיל, וכבר העירותי כן זה רבות בשנים ונדפסו הדברים בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ג (גליון קט"ו דף רל"ט) ע"ש, ובעזה"י עכשיו צולמו הדברים ונדפסו בחיבורי כנסת חיים (דף כ"ב), ומאז ראיתי שגם הגאון שר התורה רבי מאיר שמחה הכהן זצ"ל בעל אור שמח בהגהותיו למנחת חינוך (שם) העיר כן: "במכילתא נזכר".

ובספר פרדס יוסף ח"ב (ס"פ בשלח דקל"ד ע"ב) ראיתי שכתב שהמנחת חינוך בהגהותיו לרמב"ם הראה שהמקור לזה הוא מעובדא דשאל, אבל בספרו מנחת חינוך כתב שאין ללמוד מעובדא דשאל, וצע"ג ע"ש.

אבל לא דק, ואין סתירה כלל במשנת הגאון בעל מנחת חינוך ז"ל וכפי שהעתיקתי דברי קדשו לעיל, אלא שהמביא לבית הדפוס בהוספותיו להגהות מנחת חינוך על הרמב"ם רצה הוא ללמוד ממעשה דשאל ע"ש, והוא ז"ל אכן לא זכר דברי המנחת חינוך שכתב שמשם אין ראיה, וז"פ, ואף בפרדס יוסף שם ושאר האחרונים המובאים שם לא זכרו לדברי

חז"ל במכילתא ושאר מדרשים שהבאתי בס"ד, ואקצר.

ובגוף הענין דשלל עמלק אסור בהנאה – עיין מה שכתבו בזה הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו חיים ומלך (דנ"ד סע"ב), ושו"ת עונג יום טוב (בהקדמה), ולגאון מהרי"פ פלא ז"ל ¹²³⁴⁵⁶⁷בביאורו לספר המצוות דרס"ג (עשה נ"ט דרס"ב ע"א), ולגרמ"ד ז"ל בספרו חמדת ישראל ח"ב בהשמטות (מצוה קפ"ז ד"ג ע"ד), ובספרו כלי חמדה (פרשת כי תצא דרנ"ב ע"א), ובחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ד'), ובקונטרסי בענין זה הנדפס בקובץ התורני היקר "עולת אוצר החכמה".

החודש" דסאטמאר (גליון אדר שנת תשל"ט), ובחיבורי כרם יעקב (סימן ט"ו אות י"א) ועיין מה שתירץ בזה חכם אחד נ"י הובא בחיבורי כרם יעקב (סימן י"ח, דרכ"ב ע"א) ודבריו מחודשים ויש הרבה לעיין בהם ע"ש, ועיין גם בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ד'), ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן א', וסימן ט'), ובחיבורי טוב להודות ח"ב (על כל פני הספר) עיין שם בארוכה, ובחיבורי הנכחי לעיל (ס"ס י"ח), ובחיבורי (כת"י) בענין מצוות מחיית עמלק הארכתי בכל פרטי הענין בס"ד.

סימן כט.

בענין ובבזה לא שלחו את ידם

אסתר (ט' ו'): "ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד, חמש מאות איש, ואת פרשנדתא ואת דלפון, וגו', עשרת בני המן בן המדתא צורר היהודים הרגו, ובבזה לא שלחו את ידם".

ועוד שם (פסוק ט"ו): "ויקהלו היהודים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר, ויהרגו בשושן שלש מאות איש, ובבזה לא שלחו את ידם, ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמוד על נפשם ונוח מאויביהם והרוג בשונאיהם, חמשה ושבעים אלף, ובבזה לא שלחו את ידם" וגו'.

הרי לנו שמרדכי ואסתר כותבי מגילת אסתר, חזרו והדגישו שלש פעמים ענין זה שבני ישראל, הן בשושן הבירה, והן בכל מקומות מלכות אחשוורוש, על אף שהרגו את שונאיהם, מכל מקום בבזה לא שלחו את ידם וכנ"ל, והדגשה זו אומרת דרשני.

ורש"י ז"ל (שם פסוק ט') פירש: "ובבזה לא שלחו את ידם, שלא יתן המלך עין צרה בממוץ". והראב"ע ז"ל שם כתב: "ובבזה לא שלחו ידם, גם זאת עצה טובה, שהיתה הבזה לאוצרות המלך לרצותו", ועיין גם בפירוש מנות הלוי ובפירוש הרב אלשיך שם.

ובס"ד נראה לי ברור שמקור דברי רש"י ז"ל הוא בתלמוד ערוך במסכת מגילה (ד' א') שהובאה שם ברייתא שלמה האומרת שאסתר ברוח הקודש נאמרה, וכל תנא אומר ראייה לדבר, ורבי יוסי בן דורמסקית אומר מכאן ראייה שאסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ובבזה לא שלחו את ידם, ואם לא שברוח הקודש נאמרה היאך ידעו מה עשו הרחוקים.

והאמורא רבא אמר דאית להא פירכא "משום דילמא פריסתקי שדור", דהיינו לעולם יש מקום לומר דאסתר לאו ברוח הקודש נאמרה, והא דמרדכי ואסתר ידעו